

T.C.
HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

100'ÜNCÜ YILINDA ÇANAKKALE ZAFERİ SEMPOZYUMU

28 - 29 NİSAN 2015

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

İSTANBUL - 2015

T.C.
HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

**100'ÜNCÜ YILINDA
ÇANAKKALE ZAFERİ
SEMPOZYUMU**

**ULUSAL SEMPOZYUM
28-29 NİSAN 2015
İSTANBUL**

Handwritten signature

**100'ÜNCÜ YILINDA
ÇANAKKALE ZAFERİ SEMPOZYUMU**
Ulusal Sempozyum
28 - 29 Nisan 2015 - İstanbul

Editör

Dr.Öğ.Alb. Zekeriya TÜRKMEN

Editör Yardımcısı

Tnk.Bnb. Serkan ER

Yayın Kurulu

Dr.Öğ.Alb. Zekeriya TÜRKMEN

Öğ.Alb. M.Ercan ABBASOĞLU

Tnk.Bnb. Serkan ER

İng.Müt. Dilek KARABACAK

Düzeltilen ve Sayfa Düzeni

İng.Müt. Dilek KARABACAK

Bu kitabın yayın hakları Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'ne aittir.
Kısmen veya tamamen yeniden basımı ve yeniden yayımı için
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nden yazılı izin alınmalıdır.

Harp Akademileri Komutanlığı
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
Yenilevent /İSTANBUL

Telefon : 0 (212) 398 01 00

Web : www.harpak.edu.tr/saren

E-posta : saren@harpak.edu.tr

BASKI

Harp Akademileri Basımevi

ISSN: 978-975-409-717-7

Bildirilerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir;
Harp Akademileri Komutanlığı ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

Sempozyum Düzenleme Kurulu

Tümg. Göktürk GÖKBAYRAK
Dr.Öğ.Alb. Zekeriya TÜRKMEN
Topçu Alb. Atahan Birol KARTAL
Dr.Per.Yb. Mustafa ŞAHİN
P.Bnb. Özgür KÖRPE
Tnk.Bnb. Serkan ER
J.Yzb. Hakan ŞAHİN

Sempozyum Bilim Kurulu

Prof.Dr.A. Mete TUNÇOKU
Prof.Dr. Esra HATİPOĞLU
Prof.Dr. Mesut Hakkı CAŞIN
Doç.Dr. Gültekin YILDIZ

Prof.Dr. Ali Fuat ÖRENÇ
Prof.Dr. İlber ORTAYLI
Doç.Dr. Bülent BAKAR
Doç.Dr. Hikmet KIRIK
Yrd.Doç.Dr. Burhan SAYILIR

Prof.Dr. Emre BAĞCE
Prof.Dr. Mahir AYDIN
Doç.Dr. Fuat AKSU
Doç.Dr. Ömer ÇAKIR

İÇİNDEKİLER

SAREN Müdürü'nün Açış Konuşması Dr.Öğ.Alb. Zekeriya TÜRKMEN	1
Harp Akademileri Komutanı'nın Konuşması Org. Abdullah RECEP	7
Sempozyum Açış Konuşması 1915'ten 2015'w 100'üncü Yılında Çanakkale Zaferi Prof.Dr. A.Mete TUNÇOKU	13
Sempozyum Açış Konuşması Çanakkale Muharebeleri'ne Uzanan Süreçte Osmanlı Devleti Prof.Dr. İlber ORTAYLI	17

BİRİNCİ OTURUM ÇANAKKALE SAVAŞI'NA STRATEJİK BAKIŞ Oturum Başkanı / Chairperson: Prof.Dr. A. Mete TUNÇOKU

Osmanlı İmparatorluğu'nda Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın Savunması için Yapılan İstihkâmlar(1815-1915) Doç.Dr. Ahmet OĞUZ	23
Rus Belgelerine Göre Çarlık Rusya'sının Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nı İşgal Planları Doç.Dr. Namık MUSALI	47
Türk Basımına Göre Çanakkale Cephesi Öncesinde Yaşananlar Doç.Dr. Mücahit ÖZÇELİK	59
Çanakkale Cephesi'nde Türk Ordusunun Personel (İnsan Kaynakları) Yönetimi Faaliyetleri Dr.Per.Yb. Mustafa ŞAHİN	85
Birinci Oturum Soru – Cevap Bölümü.....	123

İKİNCİ OTURUM
ÇANAKKALE SAVAŞI'NDA MUHAREBELER
Oturum Başkanı / Chairperson
(E.)Ora. Metin ATAÇ

Çanakkale Savaşları'nın Deniz Cephesi Dr.P.Kd.Alb. Ayhan CANKUT ve Dz.Kd.Alb. Erdoğan ŞİMŞEK	129
Belgelerle 18 Mart 1915 Yrd.Doç.Dr. Figen ATABEY	151
06-10 Ağustos 1915 Anafartalar Muharebeleri'nin Kazanılmasında Anafartalar Grup Komutanı Kur.Alb.Mustafa Kemal'in Ayak İzleri ve Komutanlık Sanatı Yrd.Doç.Dr. Yılmaz TEZCAN	175
Birinci Dünya Harbi Ekseninde Çanakkale Muharebeleri'nde Hava Gücü Hv.Öğ.Bnb. Ceylin YILDIRIM	197
Çanakkale Savaşı'nda Lojistik Faaliyetler Hv.Öğ.Alb. A.Ali KOYUNOĞLU	241
Çanakkale Muharebeleri'nde Sağlık Hizmetleri ve Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Faaliyetleri Yrd.Doç.Dr. Necdet AYSAL	267
İkinci Oturum Soru – Cevap Bölümü	297

ÜÇÜNCÜ OTURUM
HATIRAT VE EDEBİYATTA ÇANAKKALE SAVAŞI
Oturum Başkanı / Chairperson
Prof.Dr. Sema UĞURCAN

Mahmut Sabri Bey ve Seddülbahir Savunmasının İlk Üç Günü Yrd.Doç.Dr. Burhan SAYILIR	299
Mehmet Halit Bayrı'nın Hatıratından (Cephe Arkadaşı) 16. Piyade Tümeni'nin Çanakkale Cephesi'ndeki Harekâtı Yrd.Doç.Dr. Lokman ERDEMİR	333
Fransız Kruvazörü Suffren'deki Askerlerin Gözünden Çanakkale Savaşı Doç.Dr. Mehmet Bülent ULUDAĞ ve Dr. Haktan BİRSEL	349
Türk Harp Edebiyatında Çanakkale Hikâyeleri Doç.Dr. Ömer ÇAKIR	367

Çanakkale’de Şehadet ve Şiire Yansıyan Duygular Yrd.Doç.Dr. Mustafa ARIKAN	395
Çanakkale Savaşları’nda Osmanlı Devleti’nin Propaganda Faaliyetleri Yrd.Doç.Dr. Siddık ÇALIK	425
Üçüncü Oturum Soru – Cevap Bölümü	453

DÖRDÜNCÜ OTURUM
ÇANAKKALE SAVAŞI SONRASI GELİŞMELER VE ETKİLERİ
Oturum Başkanı / Chairperson
Prof.Dr. Süleyman BEYOĞLU

Çanakkale Muharebeleri’nin Osmanlı Eğitimine Etkileri Doç.Dr. Mustafa SELÇUK	461
Osmanlı Belgelerine Göre Çanakkale Muharebeleri’nin Harp-Harekât Hukuku Açısından İncelenmesi Dr. Hümmet KANAL	503
1’inci Dünya Savaşı’nda Çanakkale Muharebeleri’nin Uluslararası Güç Politikalarına Etkileri Prof.Dr. Mesut Hakkı CAŞIN	527
Dünya Siyasetinde Çanakkale 1915 Ruhu (E.)Tuğg. Mustafa Kemal TUTKUN	565
Mustafa Kemal’in Ardından Türk ve İngiliz Basında Çanakkale Zaferi Üzerine Değerlendirmeler (Cumhuriyet ve The Times Gazeteleri) Yrd.Doç.Dr. Gülşah ESER	589
Dördüncü Oturum Soru – Cevap Bölümü	601
Sempozyum Değerlendirme ve Kapanış Konuşması Prof.Dr. Mahir AYDIN	607
“Çanakkale Şehitlerine”	613
Sempozyum Fotoğrafları	617

İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının Savunması için Yapılan İstihkâmlar ve Torpil/Mayın Yerleştirme Çalışmaları (1815-1915)

Ahmet OĞUZ*

Öz

Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'nın çok öncesinde boğazların savunması amacıyla hem Çanakkale ve hem de İstanbul Boğazı'nın tahkimi için önlemler almıştır. Dönemin hükümetleri, İmparatorluğun güvenliği için İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının iyi tahkim edilmesi gereğini önceden görmüştü. Özellikle Osmanlı Devleti'nin zayıflamaya başladığı ve İngiltere'nin Akdeniz hâkimiyetini ele geçirmesiyle boğazların savunması bilhassa önem kazandığı dikkatlerden kaçmamıştı. Bu sebeple daha Sultan III. Selim (1789-1807) zamanında bir Fransız subayın raporu doğrultusunda Çanakkale Boğazı'nın tahkim edilmesine karar verilmişti. 1806 tarihinde Rusya'yla savaş ihtimali ortaya çıkınca, tedbir amaçlı olarak İstanbul hükümeti, Çanakkale Boğazı'nın tahkimi için Feyzullah Efendi'yi görevlendirmiş; ancak onun gerekli tedbirleri almamasından dolayı İngiliz gemileri Çanakkale Boğazı'nı kolaylıkla geçmişti. Bunun üzerine Feyzullah Efendi de idam edilmişti.

Aradan geçen zaman içinde boğazların önemi giderek artmış; Boğazların İmparatorluğun savunması için ne denli önemli olduğu daha iyi kavranmaya başlanmıştır. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin dış siyasetinde Almanya'nın ortaya çıkmasıyla durum değişmiştir. Şöyle ki, denizlere hâkim İngiltere'nin Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nı kolaylıkla işgal edeceği ve İstanbul önlerine geleceği endişesi, İstanbul ve özellikle Çanakkale Boğazı'nın savunmasını öncelikli hale getirmiştir. Osmanlı arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere büyük devletler arasındaki rekabet arttıkça boğazların savunmasına yönelik Osmanlı İmparatorluğu'nun çabaları da artmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'na doğru Osmanlı Devleti'nin dış politikası

* Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-posta: ahmetoguz@nevsehir.edu.tr.

Almanya eksenini üzerine kurulmuştu. Bu yüzden Almanların desteğiyle Rusya'nın Akdeniz'e inmesini önlemek, İstanbul Boğazı'nı Akdeniz'den gelecek saldırılara karşı korumak ve Çanakkale Boğazı'nın savunması için yeni tabyalar yapılması ve var olanların güçlendirilmesi yoluna gidilmiştir. Hatta Boğazların savunulması için torpil/mayın teknolojilerinden faydalanılarak Çanakkale ve İstanbul Boğazları'na mayın yerleştirilmiştir. Çanakkale Boğazı'na İstanbul Boğazı'ndan daha fazla önem verilmiştir. Bu gerekçeyle zaman zaman asker takviyesinde de bulunulmuş; Çanakkale'ye çevre şehirlerden, örneğin Tekirdağ'dan, asker getirilmiştir. Alman Goltz Paşa'ya Çanakkale Boğazı'nın haritası çizdirilmiş; uzmanlardan raporlar alınmış ve bu doğrultuda yeni birtakım savunma tedbirleri ihdas edilmiştir. Çanakkale Boğazı'nda haberleşmeyi sağlamak amacıyla da yeni telgraf hatları döşendiği gibi, mevcut olanlar da zaman zaman tamir edilmiştir. Anadolu yakasına torpil/mayın botları getirtilerek herhangi bir saldırıya karşı boğazın savunması kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale, İstanbul, Mayın, İstihkâm, Boğaz.

Giriş

20. yüzyılda insanlık tarihinin yaşadığı iki büyük savaşın emareleri daha 19. yüzyıldan kendini göstermiştir. Avrupa devletlerinin her alanda ilerlemeleri ve dünyaya açılmaları insanlık tarihinde yeni bir evreyi meydana getirmiştir. Sanayi devriminin de tetiklediği sömürgeci Avrupa ruhu, dünyayı hâkimiyeti altına alabilmek için geliştirdiği bilimsel savaş sanayinin emrinde başarılı bir şekilde kullanmıştır. Bu şekilde kıtalar aşan Avrupa'nın gücü dünyanın uzak bölgelerinde kazanımlar elde edebilmiştir. Bu hâkimiyetlerini de denizlerde kurdukları üstünlükle sağlamışlardır. Ateşli silahlardaki yeteneği gemi teknolojisi ile birleştirerek yenilmez donanmalar yapmayı başarmışlardır. Deniz gücü konusunda başı çeken İngiltere, güneş batmayan imparatorluk kurmuştur. Benzer şekilde, Rusya, Fransa, İtalya ve Almanya'yla beraber diğer devletler de İngiltere gibi davranarak sömürge yarışına girmeye ve güçleri nispetinde sömürge toprağı elde etmeye çalışmışlardır.

Bu mücadelede dünyanın stratejik noktaları ayrı bir önem kazanmıştır. Deniz hâkimiyetini karalarda da sürdürmek isteyen devletler boğazları, önemli limanları ve benzeri kıtalara hükmedebilecek stratejik noktalarda egemenlik kuracak yerleri elde tutmak için gayret sarf etmişlerdir. 19. yüzyıl boyunca da bu mücadele sürmüştür ve hâlen de sürmektedir, çünkü Türkiye jeopolitik konumu sebebiyle dünyanın

en büyük kara parçasının, dünya adasının merkez bölgesindedir. Güç dengeleri Afrika ve Asya'nın başka bir yerinde de teşekkül etse dahi, bugün de Türkiye coğrafyası değerini koruyacak bir konumdadır.¹

Osmanlı toprakları, Avrupalıların yayılmacı politikalarına karşı durabilmek için uzun yıllar bu mücadelenin adeta merkezinde yer almıştır. Osmanlı Devleti askeri bakımdan zayıf olması ve Avrupa kıtasına yakın olması gibi sebeplerle gelişmiş devletlerin hedefi haline gelmiştir. Ancak Osmanlı devlet adamları, her ne kadar Afrika ve benzeri sömürgeler gibi devlet hükümrânlığını işgalcilerin emrine vermemişse de, Avrupalı sömürgeci devletlerin ekonomik çıkarlarına ters düşmeyen siyaset izlemek zorunda kalmıştır. Bu siyasetin nüansları çerçevesinde de zaman zaman Avrupa'nın sömürgeci devletleriyle karşı karşıya gelmiştir. Bu durum da, Osmanlı'nın tüm toprakları olduğu gibi, başkent İstanbul'da işgal tehdidiyle karşı karşıya gelmiştir. Deniz yoluyla yapılan bu saldırılarda ilk hedef Akdeniz'den gelen saldırılarda Çanakkale Boğazı, Rusya'nın tehditleri de İstanbul Boğazı yoluyla olmuştur. Dolayısıyla her iki Boğazın savunması da hayatı öneme haiz olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletler karşısında karada ve denizlerde güç kaybetmesiyle beraber savunma amaçlı tedbirler alınması gereği gittikçe daha fazla duyulmuştur. Tarihi süreç bunu doğrulamaktadır. Çanakkale Boğazı'nın stratejik önemi Venedik'le yapılan savaşta da ortaya çıkmıştır. Venedikliler, Girit'e gelecek olan Osmanlı yardımını önlemek için "Boğaz ablukası" uygulamıştır. Köprülü Mehmet Paşa da Venediklileri Çanakkale Boğazı'ndan uzaklaştırmış; aldığı tedbirlerle Çanakkale Boğazı üzerindeki Venedik ablukasının kaldırılmasını sağlamıştır. Bundan sonra da uzun yıllar boyunca Çanakkale Boğazı'na dikkate değer bir saldırı olmamıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında ise İngiliz ve Fransız mühendisler bazı eski kâgir tabyalar inşa etmişlerdi. Bu tabyalar adi ateşli eski toplarla silahlandırılmış bulunuyordu.² Bundan sonra da savunmaya tedbirleri alınmaya devam etmiştir. Ancak bunların bazen yeterli olmadığı zamanlar da olmuştur. İtalyan donanması Trablusgarp savaşı sırasında Osmanlı'yı barışa zorlamak için 18 Nisan 1912 tarihinde Ege Denizi'ndeki Türk adalarına ve Çanakkale Boğazı'na da saldırmıştı. Hatta İtalyan savaş gemileri boğazın içine girmiş, ancak

¹ İlhan, Suat, *Jeopolitik Duyarlık*, TTK Basımevi, Ankara 1989, s. 56.

² Larcher, Maurice, Mehmed Emin Bey, Murat Çulcu, *Çanakkale 1915-Boğaz Harekâtı*, e Yayınları, İstanbul 2008, s. 48.

daha fazla ilerleyemeden geri dönmüşlerdi. İtalyanların boğazı geçememelerine rağmen zarar da görmeden geri dönmeleri boğazdaki savunma zaafı olarak gün yüzüne çıkmıştır. 24 parçadan oluşan İtalyan filosunun saldırısı boğazın girişindeki tabyaları bombardıman etmek şeklinde gelişmişti. Boğaz mayınlандığı için gemiler içeri girememişlerdi. Türk tabyalarının da karşılık vermesiyle İtalyan filosu geri çekilmek zorunda kalmıştı.³ Çanakkale Boğazı'nın önemi bu ve benzer olaylarla daha önceden de kavranmış olmasına rağmen, Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar boğazın savunması istenilen düzeye getirilemediği anlaşılmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 tarihinden itibaren Almanların da desteğiyle boğazdaki savunma zaafı hızla giderilmeye çalışılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın yaklaşmasıyla Osmanlı ve Boğazlar üzerine özellikle Rus baskısı askeri ve siyasi bakımdan artmıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılacağı beklentisiyle davranan Avrupalı devletler, boğazları hangi statüde ya da devlette kalacağı konusu büyük devletlerin problemi olarak uluslararası toplantıların adeta ana gündemini meydana getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin Almanya'ya yaklaşmasıyla beraber de boğazlar üzerinde Fransa destekli İngiliz ve Rus baskısı artmıştır. Bismarc politikalarını terk eden Almanya ise diğer büyük devletler gibi Rusya'nın İstanbul ve Boğazlar'a yerleşmesini ve dolayısıyla da bu amaca doğru ilerlemesini ve bu yolda başarılar elde etmesine karşıydı. Özellikle Bağdat Demir Yolu imtiyazını aldıktan sonra Alman limanlarının Basra'ya bağlanmasına Rusya'da sıcak bakmıyordu. Güçlü bir Almanya'nın Rusya'nın istediği boğazları demir yoluyla ortadan ikiye bölerek İstanbul'dan geçmesi kabul edilebilir bir durum değildi. Üstelik bu demir yolunun yapılmasıyla ikinci bir Alman Devleti olan Avusturya ile Almanya'nın bağları güçlenecek ve Almanya'nın Balkanlar'a nüfuzunu artıracaktı. Ne var ki Rusya'nın Boğazlar ve İstanbul'a karşı iştahını bilen Almanya, Rusya'ya karşı Boğazlar ve İstanbul'u yem olarak kullanmak istemiştir.⁴ Bu yüzden Osmanlı Devleti, hiçbir büyük devletin tam destek vermediği bir ülke haline gelmiştir. İngiltere devletinin düşüncesine göre, Osmanlı topraklarını paylaşılacaktır. İstanbul ve Boğazlar Rusların eline geçerse Rusya'dan almak imkânsız görünmektedir. Rusya her ne kadar İngiltere ve Fransa'nın dostu ve

³ Hayta, Necdet, *Ege Adaları Sorunu 1911'den Günümüze*, Gazi Kitabevi, Ankara 2006, s. 34.

⁴ Bayur, Yusuf Hikmet, "Boğazlar Sorununun Bir Evresi", cilt VII, Cumhuriyetin Yirminci Yıldönümü Münasebetiyle ÖZEL SAYI, Ankara 1943, Sayı 28, s. 122.

müttefiki olsa da güçlü bir Rus donanmasının Akdeniz’de bulunması ve icabında Hint ve Çin yollarını tehdit edebilecek durumda olması işlerine gelmemektedir.⁵ Boğazların ve İstanbul’un Türklere kalmayacağını düşünen İngilizler, buraları Ruslara kaptırmamanın planlarını yapmışlardı. Buna karşın, Rusya da İstanbul ve Boğazlara hâkim olmak istemiştir. Bu emeline kavuşmak için güçlü bir donanma buldurması gerektiğinin de farkındaydı. Rus Amirali Grigoroviç 22 Mayıs 1913 tarihinde Çar’a çektiği telgrafta, Osmanlı padişahını “Boğazların Bekçisi” olarak nitelendirdi. Rus düşüncesine göre, günün birinde “Türk boğazları” Rusya’nın kontrolüne geçecektir. Boğazlar probleminin Rus isteklerine göre çözülmesi için, iki Türk Boğazının sularını ve kıyılarını ele geçirilmesi ve herhangi bir düşman donanmasının geçmesinin önlenmesi gerekmektedir. Bunu mümkün kılacak güçlü bir donanmanın Karadeniz’de bulunması elzem görülmektedir. Başka hiçbir devletin Boğazlara saldırmamasının ve bu süre içinde Türkiye’nin Avrupa kıyısında, Bulgaristan’ı İstanbul’a ve Çanakkale’ye müdahalesini önleyecek kadar gücü olmasının Rus menfaatlerini koruyacağını düşünmektedir.⁶

İstanbul Boğazında Yapılan İstihkâmlar ve Savunma Tedbirleri

İstanbul’un korunması için Çanakkale Boğazı kadar İstanbul Boğazı’nın da önemli olduğu gerçeğini göz ardı etmemek gerekir. Bahri Siyah Boğazı olarak tanımlanan İstanbul Boğazı’nın savunması öncelikle Karadeniz’den gelecek Rus tehlikesine karşı tahkim edilmiştir. Rusya ile Osmanlı’nın yaptığı her savaşta Karadeniz’de bulunan Rus donanması Karadeniz sahillerini ve İstanbul’u tehdit etmiştir. Bunun örnekleri de zaman zaman görülmüştür. Karadeniz’de Kazak tehdidinin bittiğini düşünen Kaptan Hasan Paşa’nın Akdeniz’e geçtiğini anlayan Kazaklar, 1629 tarihinde Karadeniz’e inerek İstanbul surlarına kadar yaklaşmışlar; köylere saldırarak esir ve ganimet alarak geri çekilmişlerdi.⁷ Görülüyor ki, Osmanlı’nın en kuvvetli zamanlarında bile Karadeniz’den İstanbul’a yönelik tehlikeler gelebiliyordu. Yakın tarihimizde de Rusların Sinop limanında Türk donanmasını batırması en karakteristik örneklerden biridir. *Sinop Felaketi*⁸ olarak bilinen bu

⁵ Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi, Cilt II, Kısım III*, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 7.

⁶ Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi, Cilt II, Kısım II*, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 325.

⁷ Öztürk, Yücel, *Özü’den Tuna’ya Kazaklar*, Yeditepe yayınları, İstanbul 2004, s. 395.

⁸ Bu konuda şu esere bakılabilir: Özcan, Besim, *Sinop Deniz Felaketi*, Deniz Basımevi, İstanbul 2008.

olay Ruslara karşı İstanbul'un korunmasının ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Kırım Harbi zamanında Karadeniz'de bir Rus donanmasının felakete sebep olacağı tahminiyle Sinop Mutasarrıfının Kapı Kethüdası tarafından Anadolu sahillerinin tamamının savunması için bir dizi önlemler içeren istekler ivedilikle İstanbul'a gönderilmiştir. Buna göre, başta Sinop limanının korunması olmak üzere Karadeniz Boğazı çıkışından Batum'a varıncaya kadar tüm kale, tabya ve sair yerlerdeki istihkâmların önemli olduğu belirtilmiştir. Bu önem üzerine Sinop'a müfettiş olarak gönderilen Miralay Ahmet Bey, adı geçen bölgedeki tüm birimleri teftiş ederek buradaki eksikliklerin bir an önce tespit edilip giderilmesi hususunun padişaha iletilmesi görevini Sinop Mutasarrıflığının üzerine alacağını bildirmiştir. Müfettiş Ahmet Bey'de bizzat kendisinin bir takrir ile durumu padişaha acilen arz edeceğini yazmıştır.⁹

İstanbul Boğazı ve tüm Karadeniz kıyı şeridinde bulunan kale ve tabyaların teftişiyle ilgili bir belgede, anılan bölgenin savunması ile ilgili zaafaların olduğu, herhangi bir saldırıya karşı koyma yeteneğinin olmadığı yer almaktadır. Bu durum Bahriye Nezareti'ne bir rapor halinde sunulmuştur. İddiaya göre, Boğazdan atılacak topların bir diğer tabyayı vuracak şekilde yerleştirildiği dedikodusu ortaya çıkmıştır. Bu dedikoduların önüne geçmek için yetkili kişilerden oluşacak bir heyetin kurulması ve işlerin kurulacak bir komisyonca takibi istenmiştir. Uzmanlardan oluşacak bu heyetin Karadeniz Boğazı ve Karadeniz sahillerini teftiş ederek bir rapor hazırlanması istenmiştir. Ayrıca burası için istenilen paranın bu komisyona devredilerek gereğinin yapılmasını, eğer savunma ve iddia edilen hususlarda herhangi bir eksik varsa komisyon vasıtasıyla talep edilmesi istenmiştir. Bu eksikliklerin giderilmesi için Kastamonu, Hüdavendiğar, Ankara ve Trabzon vilayetleriyle Çatalca ve Sinop sancaklarının 1300-1310/1882-1892 tarihleri arasındaki gelirleri olan toplam üç milyon elli dokuz bin sekiz yüz seksen kuruşun komisyonun uhdesine aktarılması Tophane-i Amire Meclisi'nde kararlaştırılarak Maliye Nezareti'ne bildirilmiştir.¹⁰

İstanbul Boğazı'nın savunmasıyla ilgili olarak aynı klasördeki ikinci varakta Boğaz'daki istihkâmları 20x20 büyüklüğündeki topların

⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BAO), Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi (HR. MKT), 60/100, 1269. N. 27/ 4 Temmuz 1853.

¹⁰ Yıldız Tasnifi, Mütenevvi Maruzat Evrakı Bölümü, (Y.MTV), 104/62, 1312. Ra. 9 / 10 Eylül 1894, 2 varak.

tahrip edeceği iddia edilmiş, bunun üzerine bölgeye “erbab-ı vukuf” bir heyet gönderilerek durumun teftiş edilmesi, gerekli hazırlıkların yapılması Tophane-i Amire’den istenmiştir. Bu işlerin takibi için bir komisyon kurulması kararlaştırılmış ve yapılan “ıslahat ve inşaatın” bu komisyona havale edilmesi irade-i seniyye ile emredilmiştir. Fakat komisyon tarafından hazırlanan raporda gerekli maddi desteğin sağlanmadığı takdirde yapılmak istenilenlerin tamamlanamayacağı vurgulanmıştır. Hatta önceki dönemden Kastamonu, Hüdavendigar, Ankara, Trabzon vilayetleriyle şehir emaretleri ve Çatalca ve Sinop sancakları emvalinden toplam 10 yıllık hazine gelirinin bu komisyona aktarılması istenmiştir. Buradan gelmesi gereken toplam üç milyon yedi yüz elli dokuz bin sekiz yüz sekiz kuruşun ancak peyderpey bir milyon iki yüz on bir bin yedi yüz dört kuruşunun tahsil olunabildiği yazılmıştır. Geri kalan iki milyon yüz kırk dört bin yüz iki kuruş daha alacağının bulunduğu komisyonca tespit edilmiştir. İstenilen işlerin yapılabilmesi amacıyla gerekli meblağın ilgili birimlerden tahsil edilebilmesi için hazinenin 1310/1892 tarihli gelirlerinden olmak üzere Edirne vilayeti ile Canik ve Sinop sancakları gelirlerinden yüz otuz iki bin sekiz yüz yirmi kuruş tahsis edilebilirse inşaat için gereken ihtiyaçların yapılacağı belirtilmektedir. Adı geçen meblağın ivedilikle gönderilmesi Maliye Nezareti’ne bildirilmiş; gerekli girişimlerin ilgili komisyon vasıtasıyla talep edildiği de belgede yer almıştır.¹¹

İstanbul Boğazları’nın müdafaası için padişaha verilen arzuya dayanarak hazırlanan bir muhtırada, Tophane-i Amire’ye hitaben bazı tedbirlerin alınması emriyle gönderilmiştir. İki varaktan oluşan muhtıra İstanbul Boğazı’nın giriş kısmıyla ilgili, giriş kısmı haricindeki yerlerin savunulması için bir savunma planı hazırlanması istenmiştir.

Bu muhtıranın birinci maddesine göre; deniz kenarındaki tabyalarda bulunan küçük çaplı toplar düşman üzerine hiçbir tesir edemeyeceğinden, bu topların yükseklere çıkarılarak boşalan yerlerine sahil tabyalarına lüzumu mertebelerde “sakflar” yani toprak damlar inşa edilmeli; bu tabyalara büyük çaplı toplar yerleştirilmelidir. Bu büyük çaplı toplara mahsus cephaneye tedarik edilmeli; çelik kulelerden lüzumu kadar yapılarak rutubetten muhafaza edilen mahallerde saklanmalıdır. Boğaz girişini ateş altında tutacak şekilde, fenerler ve kavaklar üzerinde iki taraflı ve dört büyük küme top tabyası inşa olunup bu tabyaların altındaki küçük toplarla beraber bu dört tabyaya atmış kıt’a kadar da küçük çaplı top yerleştirilmelidir. Bu toplara ilaveten iki

¹¹ Gös. yer.

çekme havanlardan birkaç kıt'asının gizlenerek uygun mesafelerde tespit edilmesi istenmektedir. Yine Boğaz girişinin önünde ve içinde dört-beş sıra yerli lağım vaz' olunmak üzere önce hazırlananlarla uyumlu hale getirilmesinin gereği belirtilmiştir.

Belgenin devamına göre, Boğaz girişinin haricindeki sahillerin muhafazası için ise Karaburun'dan Domuz Dere ve Daye Hatun sırtları haricinden karaya asker çıkaracak düşmana karşı bir hatt-ı müdafaa olacağından, yol ağızlarına ve sahilleri iyice görecekt noktalar hafif istihkâmlar yapılmalıdır. Yapılan bu hatt-ı müdafaaya iyi eğitimden geçirilmiş iki kısım asker hazırlanmalıdır. Bunlardan bir kısmı harekât için, diğer kısmı da kolay ulaşım sağlayacak birliklerden oluşturulmalıdır. Gereğinde derhal görevlendirilmek üzere, ikinci kısım askerler bir an önce harekâtın gerektirdiği uygun bir seviyeye getirilmelidir.

Adı geçen belgedeki bir diğer öneriye göre de, dağların denize doğru ilerlemiş çıkıntıları üzerinde münasip noktalara yerleştirilmiş 57 santimetrelilik dağ topları ve mitrayınlara mahsus küçük istihkâmlar yerleştirilmelidir. Ayrıca sahil istihkâmlarından farklı olarak daha mükemmel şekilde Karadeniz sahillerine perdah surlar inşa edilmelidir.

Aynı belgede Anadolu sahilleri hakkında da şu öneriler yer almaktadır: Irva ağzındaki Elmas Tabya'nın dar uzantı kısımlarına mükerrer atışlı toplar konularak bu noktalardan karaya asker çıkarılmasının önlenmesi gerekmektedir. Ayrıca sahilde münasip noktalara fenerler yerleştirilmesi gereğine de işaret edilmektedir.

Gerek Boğazda bulunan ve gerekse sırtlarda yapılacak tabyaların arkaları dolaşarak tehlike yaratacak noktalarda münasip yerlere piyade askerleri yerleştirmeye uygun mahaller yaptırılması gerekmektedir. Bu görevin verileceği piyade askerinin bir olay durumunda hemen yetişebilecek uzaklıklardaki İzmit, Bolu ve Orhaniye rediflerine mahsus asker teminine çalışılmalıdır. Bu redif askerlerinin tertip ve düzeni şimdiden planlanmalı ve bölgeye gidecek askerlerin kısa sürede intikali için tatbikat yapılmalıdır.¹²

Esasında Osmanlı Devleti, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına yönelik çalışmalarını aynı anda yapmıştır. Osmanlı arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla, boğazlarda yapılan herhangi bir araştırma ya da savunmaya dönük yapılan istihkâm, mayın ve benzeri çalışmalar birlikte yürütülmüştür. Ancak savunma ağırlığı genel olarak Çanakkale Boğazı üzerinde yoğunlaşmıştır.

¹² Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.) 139/97, R: 29 Temmuz 1295/10 Ağustos 1879.

1815 Öncesi Çanakkale Boğazı'nda Savunma Amaçlı Yapılan Çalışmalar

Çanakkale Boğazı'nın savunmasının önemli olduğunu kavrayıp ilk büyük çalışmaları yapan Fatih Sultan Mehmet olmuştur. Fatih, İstanbul kuşatması sırasında, Çanakkale Boğazı'nın en dar bölgesine karşılıklı olarak iki kale inşa ettirmiştir. Rumeli tarafındakine Kilitbahir, Anadolu tarafındakine ise Kal'a-yı Sultaniye adı verilmiştir. Bu tarihten sonra da Osmanlı devlet adamları Çanakkale Boğazı'na saldıracak düşmanı caydırmak amacıyla yeni savunma tedbirleri almıştır. Akdeniz'de güçlü donanması bulunan Ceneviz ve Venedik'in denizden yapacakları saldırıları önlemek için, bu, elzem tedbir olarak görülmüştür. Zira Girit'in fethi sırasında böyle bir durum ortaya çıkmıştı. Girit Seferi'nin başlamasıyla beraber, Venedikliler Çanakkale ağzındaki adaları işgal edip boğazı da ablukaya alınca, boğazın savunması için yeni bazı tedbirler alınması gereği ortaya çıkmıştır. Köprülü Mehmet Paşa'nın gayretleriyle Rumeli tarafına Seddülbahir, Anadolu kıyısına da Kumkale yaptırılmıştır. Seddülbahir'in masraflarını Valide Sultan üstlendiği için Kal'a-yı Sultaniye, diğerinin masrafını da padişahın üstlenmesi sebebiyle Kal'a-yı Hakaniye adı verilmiştir.¹³

Yakın çağların başından itibaren, Osmanlı Devleti, konumu dolayısıyla varlığının devamını isteyen diğer devletlerle savunma ittifaklarına girmeye başlamıştı. Denge politikası olarak adlandırılan bu yeni siyasetin özelliği, kendisini savunmak için başka devletlerin gücünden yararlanmak gibi görünse de, gerçekte durum sanılandan daha başka şekilde tezahür etmiştir. Bu tarihten sonra Boğazlar ve özellikle Çanakkale Boğazı eskisine oranla daha çok zorlanmaya ve saldırıya uğramaya başlamıştır. Avrupa devletleriyle ortak savunma projeleri geliştirilmiş olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin, geçmiş dönemlerle kıyaslandığında, toprak kayıplarına daha çok uğradığı görülmüştür.

Gemi yapım tekniğinin sanayi inkılâbıyla beraber gelişip denizlerde hâkimiyet kurulmaya başlandığı yıllardan beri deniz yollarının önemi artmıştır. Avrupa'nın sömürgeci devletleri güçlerini denizlerde toplamaya başlamıştır. Denizlerdeki bu rekabete ayak uyduramayacağını bilen Osmanlı devlet adamları, İstanbul'un savunmasının yapılabilmesi için Çanakkale Boğazı'nın savunmasına özellikle önem vermek gerektiği görmüştür. Devletin gücü nispetinde de bunu yapmaya

¹³ Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi III, Kısım I*, TTK Yayınları, Ankara 1988, s. 400.

çalışmıştır. Büyük Avrupa devletlerinin güçlü deniz kuvvetlerinin tehdidi altında olan Osmanlı Devleti, İstanbul'un savunmasını sağlamlaştırabilmek için, özellikle Çanakkale Boğazı'nı askerî yönden tahkim ederek önlem almaya çalışmıştır.

Avrupa devletlerinin Akdeniz'le ilgili herhangi bir girişimi Osmanlı Devleti'ni ve Boğazları doğrudan ilgilendirmekteydi. Örneğin Fransa'nın Napolyon Bonapart zamanında Mısır'ı işgal etmesiyle büyük devletlerin deniz güçleri Akdeniz'de toplanmıştı. Bu güçler arasında bulunan İngilizlerin Akdeniz donanması 1806 tarihinde başlayan Osmanlı-Rus savaşına müdahale ederek Rus yanlısı bir tutum almıştır. İşte bu süreçte İngiltere'nin Rusya'yı destekler mahiyetteki istekleri kabul edilmeyince, İngiltere'nin İstanbul elçisi İstanbul'u terk etmiştir. Bu karar üzerine İngiliz filosu Amiral Duckworth komutasında 19 Şubat 1807 tarihinde Çanakkale Boğazı'ndan geçerek İstanbul'u tehdit etmiştir.¹⁴ Bu tehlikenin farkında olan Osmanlı Devleti, boğazların savunması amacıyla Fransız İstihkâm Subayı M. Juchereau de St. Denys'den Çanakkale Boğazı'nda inceleme yaparak rapor hazırlamasını istemişti. Fransız subay raporunda, Nara Burnu'nun tahkim edilmesi gereğine işaret etmişti.¹⁵ Akdeniz'de bulunan İngiliz donanmasının oluşturduğu tehlikenin farkında olan III. Selim, Fransız subayın verdiği rapor doğrultusunda tedbirler alınması için Kaptan Paşa ile Feyzullah Efendi'yi görevlendirilmişti.

Fransızlar tarafından gönderilen subayların isteğini yerine getirmeyen Feyzullah Efendi "İngilizlerin taarruza ne arzusu, ne cesaretleri vardır. İş böyle olduktan sonra tahkimat yapmak Padişah Efendi'mizin parasını boş yere harcamak olur."¹⁶ düşüncesiyle hareket ettiğinden herhangi bir savunma tedbiri alınmaması sebebiyle İngiliz donanması Çanakkale Boğazı'nı, uygun bir rüzgârdan da faydalanarak, geçmiştir. Sultan III. Selim, Çanakkale Boğazı'nda istenilen tedbirleri almayan Feyzullah Efendi'yi idam ve mallarını da müsadere ettirmiştir.¹⁷ Bu olaydan sonra Çanakkale'de bulunan boğaz muhafızına veya Kaptan Paşa'ya ivedilikle verilen emirde Feyzullah Efendi'nin yazdığı ve alınması gerekli önlemlerin acilen ve serien yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bundan başka boğazın muhafazası ve gerekli işlerin zamanında tamamlanması için "muktedir ve mukaddem" bir adamın

¹⁴ Tukin, Cemal, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947, s. 112.

¹⁵ Tuncel, Metin, "Çanakkale Boğazı", *Diyamet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DVİA)*, s. 202, Ankara 2012, ss. 199-203.

¹⁶ Tukin, Cemal, age, s. 113.

¹⁷ Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, cilt V, Ankara 2011, s. 52.

Feyzullah'ın görev yaptığı mahalde görevlendirilmesi istenmektedir. Eğer İngiliz donanmasının Kepez Limanı'nda kalması gerekiyorsa, buna göre tedbir alınması da tembih edilmiştir. Ayrıca Sultan, Nara Burnu ve beri tarafına özellikle dikkat edilmesini, Nara Burnu taraflarına evvel emirde kızgın güller nakledilmesi konusunda dikkatli olunmasını emretmiştir. III. Selim, burada kullanılacak güllerden başka fişek ve benzeri edevatın olup olmadığını ve barut ve gülle noksan ise şifahen haber verilmesini de istemiştir. Eğer gereği kadar malzeme mahallinde bulunmuyorsa, bunların tersaneden temin edilmesi ve ayrıca 18'lik tersane topunun da gönderilmesini irade buyurmuştur.¹⁸

Belgelerden anlaşıldığına göre, Feyzullah Efendi, Çanakkale Boğazı'na varınca Padişah III. Selim'e boğazın savunulması için yapılması gereken savunma tedbirlerini içeren bir yazıyı İstanbul'a göndermişti. Feyzullah Efendi'nin idamından sonra, onun gönderdiği rapor doğrultusunda savunma tedbirlerinin alınmasını istenmiştir. Bu rapor, muhtemelen Fransız subayın düzenlediği rapor olmalıdır. Adı geçen raporda, Feyzullah Efendi, Seddülbahir tarafına geçerek incelemelerde bulunduğunu belirtmiş ve hızla savunma tedbirleri alınması gerektiğini ve bu gibi acil zamanlarda bir dakika bile boş durulmasının doğru olmayacağını da ifade etmiştir. Hatta Feyzullah Efendi'nin burada askere talim yaptırdığı ve top atışları yaparak tatbikat yaptığı da adı geçen kayıta yer almaktadır.¹⁹ Ancak bu yazılanlara ve Feyzullah Efendi'nin bu gayretkeş açıklamalarına rağmen Fransız subayın raporunda belirtilen tedbirleri almadığı, haleflerinin yazışmalarından anlaşılmaktadır. Feyzullah Efendi'nin yerine gelen halefleri daha önce yapılması gereken ancak Feyzullah Efendi'nin yapmadığı işleri de İstanbul'a bildirmiştir. III. Selim'in bu olaylardan sonra boğazlardaki tahkimatı güçlendirmek için bir çaba içine girdiği anlaşılmaktadır. Bu konuda Fransa'yla temasa geçilerek yeni silahlar teminine çalışıldığı görülmektedir.

Boğazların savunması ile ilgili olarak Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da olan yeni gelişmelerle beraber silah sanayini de takip ettiği görülmektedir. Avrupa'nın savunma sanayi patronları ve silah tüccarları Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın savunmasıyla ilgili yeni çıkan silahları İstanbul hükümetine satmak için yoğun faaliyet içine girdikleri anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Fransa maslahatgüzarı İstanbul'a gönderdiği bir telgrafında, bir Fransız şirketinin Çanakkale

¹⁸ Hatt-ı Hümayun Tasnifi (HAT), 152/6416, 25 Şevval 1221,5 Ocak 1807.

¹⁹ HAT, 175/ 7598-E, 27 Rebiül-ahir 1221, 14 Temmuz 1806.

ve İstanbul Boğazları'nın tahkimi ve savunması ile ilgili mektubunu telgrafla Bab-ı Ali'ye iletmiştir. Mektupta Sultan'ın sahip olduğu boğaz ve kalelerin savunmasıyla ilgili olarak Fransız şirketinin bu konuda kendilerinin seçilmesinden dolayı teşekkürlerini ifade etmiştir. Mektubun içeriğinde, Devlet-i Aliyye'nin boğazlarını ve kalelerinin bakımını, onarımını ve savunmasının kendilerine sipariş verildiğini haber almasıyla bunu fırsat bildiğini, bu fırsatı ganimet olarak değerlendirerek konuya büyük önem verdiğini belirtmiştir. Bu önemin bir sonucu olarak da padişahın şahsına minnettarlığını ve âlicenaplığını ve "Devlet-i Aliyye'nin sizin gibi adamlarla yükselerek var olacağını" bu vesileyle ifade ettiğini yazmıştır. Mektubun devamında, Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti hakkındaki genel politikası ve özellikle de İngiltere hakkında dikkat çekici ifadeler kullanmıştır. İngilizlerin Osmanlı politikasını eleştirerek, Osmanlı Devleti'ni ötedediklerini belirtmiştir. Aynı zamanda Avrupa devletlerinin de İngiltere'ye karşı olduğunu iddia ettikten başka, İngiltere'nin Osmanlı düşmanlığını Avrupa'ya da yaymaya çalıştığını ve Fransa'nın Osmanlı dostluğu aleyhine faaliyet yürüttüğünü, ama bu dostluğu kimsenin bozmaya gücünün yetmeyeceğini ifade etmektedir. Ayrıca, Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ne düşmanca davranmalarına rağmen Fransa'nın tarihin uzun dönemlerinden beri Osmanlı Devleti'nin en kuvvetli ve kadim dostu olduğunu, iki devlet arasında uzun yıllardan beri muhabbetin sürdüğünü, bundan da Fransa'nın memnun olduğunu yukarıda konu olan mektupta vurgulanmıştır. Mektupta bu iyi niyetli cümlelerin ardından başka dikkat çekici bir iddia da ortaya atılmaktadır. Fransız silah tüccarının mektubunun devamındaki iddiasına göre, İngiliz donanması Osmanlı donanmasını yakmak istemektedir. Fransız tüccarın iddiasına bakılacak olursa, İngiltere'nin böyle bir niyeti olduğuna göre, İngilizler hiçbir zaman Türklerin dostları olamaz. İşte bu dostluğun bir mükâfatı olarak Osmanlı devlet adamları da donanmanın ve Çanakkale Boğazı'na yapılacak savunma ile ilgili ihtiyaçlarının Fransa tarafından karşılanması ve Fransa'nın Osmanlı dostu olarak bunu yapma isteği, dostluğun ne denli gerçek olduğunun ifadesi olduğu hatırlatılmaktadır. Bütün bu güzel temennilerin ve yakın görünüşün arkasındaki beklenti de mektuptan anlaşıldığı kadarıyla, Devlet-i Aliyye'nin de bu dostluğun karşılığı olarak Fransa'dan aldığı malların gümrüğünü Osmanlı-İngiltere arasındaki gümrük sınırlarına düşürmesini istemektedir. Gümrüğün aşağı düşürülmesinin bu dostluğun

perçinlenmesi anlamına geldiği dile getirilmektedir.²⁰

1815 Sonrası Çanakkale Boğazında Yapılan İstihkâmlar ve Savunma Tedbirleri

Çanakkale Boğazı, coğrafi konumu itibariyle İstanbul Boğazı'na benzemekte, fakat savunmaya dönük olarak ayrıntılarda farklılık göstermektedir. Boyut olarak Çanakkale Boğazı, İstanbul Boğazı'nın uzunluk ve genişlik olarak iki katına sahiptir. Çanakkale Boğazı da İstanbul Boğazı gibi kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda iki esas parça ile bu parçaları birbirine bağlayan orta kısımdaki kuzey-güney doğrultulu çok kısa bir parçadan oluşmaktadır. Boğazın uzunluğu 62 kilometreyi bulmakta, kıyıların girinti ve çıkıntılarıyla beraber boğaz uzunluğu 94 kilometreye kadar varmaktadır. Boğazda sekiz kilometreye varan genişlikler yer almakla beraber, Anadolu yakasında Nara Burnu ile karşısındaki Bigalı kalesi arasındaki en dar yer 1950 metreye kadar inmektedir. Boğaz muhtelif yerlerde genişleyip daralmasına karşın en dar yeri Nara Burnu ile Bigalı Kaleleri arası 1950 metredir. İkinci en dar yeri ise Çimenlik Kalesi ile Kilitbahir-Namazgâh tabyaları arası 1250 metredir.²¹ Boğazın derinliğine gelince, ortalama 60 metre olan boğaz derinliği, muhtelif yerlerde 90 metre ile 40 arasında değişmekte olup çift yönlü akıntıya sahiptir.²²

Bütün bunlar sebebiyle, Boğaza yönelik Ege Denizi'nden gelen saldırılara karşı savunma için uygun şartlar meydana getirmektedir. Boğazın en dar yeri olarak ifade edilen Nara Burnu tabyaları ve buraya yerleştirilen toplar savunma için etkin olarak kullanılabilceğinden her zaman özenle seçilmiş ve yerleştirilmiştir. Tabyalarla ilgili en çok bahsi geçen yerler de haliyle boğazın bu adı geçen dar kısımları olmuştur. Savunma itibariyle Çanakkale Boğazı harekât alanı coğrafi konum itibarıyla Marmara ve Boğazlar havzasında 25°-28° boylam 39°-41° enlemler arasında kalan kısım ile Biga ve Gelibolu yarımadalarıyla yakın kıyılarında Midilli, Limni, Gökçeada ve Bozcaada'yı kapsamaktadır.²³ Bu coğrafi alanın savunmasında kilit merkezini Çanakkale Boğazı ve bu boğazın iki tarafına yapılan kale ve tabyalar oluşturmaktadır.

²⁰ HAT, 851/38135, lef 1/4-3, 03. L. 1223, 22 Kasım 1808.

²¹ Tuncel, Metin, agm, s. 199.

²² Darkot, Besim, "Çanakkale", *İslam Ansiklopedisi (İA)*, 3. Cilt, İstanbul 1977, s. 334.

²³ Saral, Muharrem, Alpaslan Orhan, Şükrü Erkal, *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915) V. Cilt 1. Kitap*, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012, s. 8.

Osmanlı Devleti Çanakkale Boğazı'nda Yıldırım Bayezid döneminden başlayarak savunma amaçlı pek çok kale ve tabya inşa etmiş ve benzeri savunma tedbirleri almıştır. Bu amaçla yapılan istihkâmlar boğaz girişi ve merkez bölgesi olmak üzere iki ana gurupta toplanmıştır. Ege denize yakın olan bölgede Ertuğrul ve Seddülbahir; Anadolu yakasında Kumkale ve Orhaniye tabyaları vardır. Boğazın orta kesimlerinde Rumeli yakasında Hamidiye, Mecidiye, Havuzlar, Soğanlıdere, Yıldız, Tenger, Namazgâh ve Değirmen Burnu tabyaları ile Anadolu yakasında Hamidiye, Mecidiye, Kepez, Dardanos, Çimenlik ve Nara tabyaları bulunmaktadır.²⁴ Bu tabyaların kuvvetlendirilmesi, ihtiyaçlara göre yenilerinin yapılması için Sultan III. Selim'den itibaren 1915 tarihine kadar yapılan çalışmalar Osmanlı arşiv belgelerine yansıdığı şekliyle burada yer almaktadır.

Boğazların savunmasına önem verilmesinin gereği Sultan Selim zamanında olduğu gibi Kırım Harbi esnasında da ortaya çıkmıştır. Çanakkale Boğazı'nın dışarıdan gelecek saldırılara karşı tahkiminin 30 Mart 1853 tarihinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Aynı tarihli bir belgeye göre, Tophane Müşiri Namık Paşa'nın tezkere ile bildirdiğine göre, Çanakkale Boğazı'nda bulunan dokuz kale ve tabyanın tamir ve bakımı için tahmini olarak 65.000 kuruştan fazla harcama yapılması gerekmiştir ve bu durum, Çanakkale'de bulunan Mirliva Süleyman Paşa'ya bildirilmiştir. Bu parayla hem mevcut tabyaların tamirinin yapılabileceğine hem de gerekli olan yeni tabyaların inşa edilmesinin lazım olduğuna işaret edilmektedir. Bu yapılacak işler Tophane Meclisi'nde müzakere edilerek karar altına alınmıştır.²⁵ Alınan bu karar doğrultusunda, işin sıkı bir şekilde takip edildiği anlaşılmaktadır. Zira bu kararın ardından her iki boğazın da güçlendirilmesi, yeni savunma silahları alınması için İngiltere ile temasa geçildiği anlaşılmaktadır. Kırım Savaşı arifesinde yazıldığı anlaşılan 26 Eylül 1853 tarihli bir belgede, Londra Sefareti'ne çekilen bir telgrafta Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın savunması için buralarda bulunan kale ve tabyalara konulmak üzere toplar sipariş edildiği bilgisine ulaşılmıştır. Sipariş edilen bu topların Mösyö Rabber vasıtasıyla yapılan resmî muamelesinin ardından ne kadar miktar ve ne kadar zamanda gönderileceği padişaha sunulan bir mektupla bildirilmiştir. Bu topların gemilerden alınması, ilgili birimlere sevk ve depolanması Tophane-i Amire Müşiri Hüsnü

²⁴ Şimşek, Erdoğan, *Belgelerle Çanakkale Deniz Savaşları*, A&D Yayınları, İstanbul, 2012, s. 20; Tuncel, Metin, *agm*, s.203.

²⁵ Bab-ı Asafi Amedi Kalemi (A. MMD), 43/ 26, 30 Mart 1853.

Paşa'ya buyrulduğu da ayrıca zikredilmiştir.²⁶ Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı öncesinde de Çanakkale Boğazı'nda bulunan bütün kale ve istihkâmların tamir ve bakımını yaptırarak gözden geçirdiği anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili bir belgeye göre, Boğazda bulunan 9 kale ve tabyanın 65.645 kuruş masrafla tamir olunacağı Biga Meclisi'nin bir mazbatasıyla tespit edilerek Tophane-i Amire'ye iletilmiştir. Anılan meclisin belirlediği bu para miktarı dönemin topçu askeri Mirliva Süleyman Paşazade'nin bir yazısıyla Tophane-i Amire Meclisi'ne havale olunmuştur. Ancak Tophane Meclisi'nde işlerin uzayacağı kanaatiyle, Biga Meclisi'nin kararı doğrultusunda gerekli tamiratın yapılması Tophane-i Amire Meclisi'nde yapılan toplantıyla karar alınmıştır. Alınan bu karar da ilgili mercie yazılı olarak iletilmiştir.²⁷

Yukarıda aktarılan işlerle ilgili olarak işin maddi yönü Maliye Nezareti'ne aktarılmıştır. Buraya gönderilen bir yazıda, Çanakkale Boğazı'nda tamire ihtiyaç duyulan 9 kale ve tabyanın masrafları için 65.645 kuruşa ihtiyaç duyulduğu Çanakkale Boğazı'nda bulunan Süleyman Paşa tarafından belirtilmiştir. Bu harcamanın mevcut tabyaların tamiri için olduğu kadar yeni tabya yapımı için de kullanılacağı anlaşılmaktadır. Tophane-i Amire Meclisi, paranın gelmemesi durumunda işin uzayacağını ve bir an önce tabyaların bitirilmesinin gereğini tezkereyle padişaha bildirmiştir.²⁸

Boğazda dahi iyi neler yapılabileceği hususunda ilgisini bölgeden ayırmayan İstanbul hükümeti, kale ve tabyaların bulunduğu yerlerin ıslahı ve tamirine de büyük önem vermiştir. 1864 tarihinde Çanakkale Boğazı'nın savunmasının modernize edilmesi amacıyla 18 maddelik bir rapor hazırlanmış; bu rapor layiha olarak padişaha sunulmuştur. Raporla, Çanakkale Boğazı'nın savunmasının nasıl yapılacağı, tabyalarının nasıl modernleştirilmesi gerektiği ve hangi silahların nasıl temin edilebileceği yer almaktadır.²⁹ Bu tarihten hemen sonra ise yapılacak istihkâmların mali yönden karşılanması için çaba sarf edildiğini gösteren bir belge bulunmaktadır. Tophane-i Amire Müşirliği'ne gönderildiği anlaşılan belgede, Gelibolu sahilinde bulunan

²⁶ Sadaret Mektubi Kalemî Umum Vilayat Evrakı (A. MKT. UM), 142/ 61, 22. Z. 1269, 26 Eylül 1853.

²⁷ İrade-i Dahiliye, (İ.DH) 268/ 16786, 20. Ca. 1269, 31 Mart 1853.

²⁸ Sadaret Mektubi Kalemî Nezaret ve Deva'ir Evrakı, (A. MKT. NZD), 76/21, 27.C.1269, 7 Nisan 1853.

²⁹ Düzcü, Levent, "Çanakkale Cephesi'ni Elli Yıl Önceden Düşünmek: Zırhlı Gemi Teknolojisine Göre Çanakkale Boğazı'nı Yeni İstihkâm, Tabya ve Toplarla Teçhiz Etmek (1864)", *Yeni Türkiye*, ocak, Şubat 2015, Yıl 21, Sayı 65, Ankara 2015, s. 534.

18.000 arşın miktarı kale ve müstemilatı arazinin yıkıldığı bildirilmiştir. Bu arazinin Mezar Burnu, Ağaçaltı ve Kerc Burnu civarında olduğu bildirilmektedir. Burada ortaya çıkan tamir masraflarının Tophane-i Amire bütçesinden karşılanması isteği de irade-i seniyye ile yine Tophane-i Amire'ye bir tezkere ile bildirilmiştir.³⁰

Kırım Savaşı sonrası Osmanlı Devleti işin ucunu bırakmamıştır. Tabyaların tamiri konusunda 1865 tarihli bir belgede, Çanakkale'de bulunan Süleyman Paşa'nın Gelibolu'da yıkılan kale ve tabyaların tamiri için gereken paranın gelmemesi dolayısıyla şikâyet yazısı vardır. Maliye Nezareti'ne yazılan belgelerin ulaşmış olmasına rağmen istenilen paraların verilmediği gibi, cevabi yazının da henüz gelmediği Kaptan Paşa'ya şikâyet olarak yazıyla bildirilmiştir. Yazının devamında, ayrıca, bu hususun padişah tarafından da ilgili birimlere irade-i seniyye ile iletildiği yine Kaptan Paşa'ya haber verilmiştir.³¹

İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın savunması ile ilgili olarak 10 Ağustos 1879 tarihinde padişahın isteğiyle Boğazların savunması için yapılması gerekenler tespit edilerek bir muhtıra ile belirtilmiştir. Çanakkale Boğazı ile ilgili istenilenler maddeler halinde izah edilmiştir. Özetle zorunlu olarak görülen bazı işler elimizdeki belgeye göre sıralanmıştır: Çanakkale Boğazı'nın girişinde Sultaniye Kalesi'nde küme olarak bulunması gereken etkili top tabyaları inşa edilmeli ve sahilde bulunan eski tabyaların içinde bulunan küçük çaplı toplar büyük toplarla yer değiştirilmelidir. Ayrıca her bir istihkâma konulacak toplar 10 adetten aşağı olamamak kaydıyla her birinde 100 kıt'a top bulundurulmasının zaruri olduğu kaydedilmiştir. Diğer taraftan, belgede yeri tam olarak belirtilmemesine rağmen muhtemelen Sultaniye Kalesi ile deniz arasında bir kenara büyük toplar konulması ve büyük toplar için deniz kenarında yapılması gerekli olan istihkâmların "sakf" denilen damlarla muhafaza edilmesi istenilmektedir. Kal'a-yı Sultaniye'nin daha büyük donanmalara karşı mukavemetini artırmak amacıyla Tophane'de henüz kundak üzerine konulmuş geniş çaplı toplardan büyük bir kısmının getirilmesinin uygun olacağı ifade edilmiştir. Bir başka önlem olarak da buraya getirilen cephaneye ve mühimmatın bir saldırıya karşı sağlam ve çelikle kuvvetlendirilmiş depolarda saklanması uygun olacağı görüşüne yer verilmiştir. Aynı belgenin devamında, Çanakkale Boğazı'nda yer alan Nasara Burnu'nda

³⁰ A. MKT. MHM, 313/67, 2. Ca. 1281, 3 Ekim 1864.

³¹ Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı, (A. MKT. MHM), 383/88, 25. Ca. 1282/15 Kasım 1865.

bulunan istihkâmların Nara Burnu'na göre daha ehemmiyetsiz olduğu iddia edilerek, savunma önlemlerinin ve büyük topların bu bölgeye daha çok yoğunlaştırılması gereği vurgulanmıştır. İstihkâm ve büyük toplar yerleştirilmesi fikrinden başka boğazdaki büyük çaplı düşman gemilerinin manevra sahalarını daraltmak amacıyla Nara Burnu açıklarında taş yüklü birtakım gemiler bulundurulması da salık verilmektedir. Seddülbahir'de Kala-yı Sultaniye önünde dört-beş sıra denize yakın tabyalar yerleştirilmesi istenilmektedir. Savunmanın güçlendirilmesi amacıyla yeni bir önlem olarak da boğazın uygun yerlerine fenerler konulmasının yararlı olacağı kaydedilmiştir.³²

Çanakkale Boğazı'nda yapılacak olan tabyalar için maddi kaynak bulmakta zorlanıldığı muhakkaktır. Özellikle devletin son dönemlerinde maliyesinin bozuk olduğu bilinen bir gerçektir. İşte bu sıkışık durumda bile devlet boğazların savunmasında geri durmamıştır. Çanakkale Boğazı'nda inşa olunan istihkâmlarda çalışmak üzere etraftaki halkı teşvik edilmiş, 2000'i aşkın amele bulunması sağlanmıştır. Burada geçici olarak istihdam edilen bu kişiler dışında bir çift manda ve bir çift öküz de temin edildiği bildirilmiştir. Ayrıca tabyalarda kullanılmak üzere, beher adedi 70 kuruş olan ağaçları da Biga Sancağı meclis heyetinden Mustafa Bey temin etmiştir. Mustafa Bey'in bu gayretinden dolayı taltif edilmek üzere Tophane Müşirliği'nden Dâhiliye Nezareti'ne teşekkür yazısı yazılmıştır. Ancak iki kere yazılan bu yazılara cevap verilmemiş ve Mustafa Bey'e henüz taltif namesinin ulaştırılmadığı belgede zikredilmiştir.³³

Boğazları savunmak için İstanbul hükümetinin Avrupa'da ortaya çıkan yeni yöntem ve teknikleri takip ettiği ve yerinde tatbik ettiği, belgelerden anlaşılmaktadır. Paris'te çıkan bir gazetede Türk boğazlarının savunmasıyla ilgili yazının içeriği Paris elçisi tarafından İstanbul'a telgrafla bildirilmiştir. Buna göre, Boğazların savunmasıyla ilgili tekniği geliştiren mucit Tevpar ile yapılan bir mülakatı elçi öncelikle "Daire-i Bahriye"ye göndermiştir. Yazının gönderildiği adı geçen daire, konuyla ilgilenmemiş ve konunun muhatabının Tophane-i Amire idaresinin olması gereğine işaret etmiştir.³⁴

Çanakkale Boğazı'nın savunması ile ilgili olarak Çanakkale Boğazı Muhafızı tarafından İstanbul'a hangi makama gönderildiği belli olmayan

³² Y.EE. 139/97, Rumi 29 Temmuz 1295, 10 Ağustos 1879, 2 varak.

³³ Yıldız Perakende Evrakı Serkurenalık Evrakı, (Y.PRK. SRN), 3/26, 2 Receb 1309, 1 Şubat 1892.

³⁴ Bâb-ı Âlî Evrak Odası, (BEO), 685/51349, lef 1-6/2, 8 Rebiülevvel 1312, 9 Eylül 1894.

ancak Çanakkale Boğazı'nın savunmasının kuvvetlendirilmesiyle ilgili olduğu anlaşılan bir belgede o dönemde bazı ihtiyaçların belirlenerek giderilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu tedbirlerden bazıları şöyle anlatılmaktadır: Çanakkale Boğazı'nda bulunan Sultaniye Kalesi'nin yeniden inşa edilmesi hususunun padişah tarafından Tophane-i Amire'ye irade-i seniyye ile bildirildiği haber verildikten sonra, Sultaniye Kalesi'nden başka Tophane ve Çimenlik tabyalarının da yeniden gözden geçirilmesi, buna ilaveten de buralarda kalacak askerlerin kışlık mahallerinin yeniden ıslah edilmesi istenmektedir. Yazının devamında, mahallinde yapılması gereken işler dışında kale ve tabyalara yeni ortaya çıkan toplar yerleştirilmesi gereğine işaret edilmiştir. Bu tabyalarla ilgili olarak dikkat çeken bir başka konu da, kale ve tabyalarda bulunan ve teknik olarak kullanılmayacak toplarla beraber araç ve gereçlerin buralardan alınması da yer almaktadır. Aynı belgede, Kiraz denilen metruk bir mahalde bulunan 9, 11, 16 ve 18 çaplarındaki on dört kıt'a topun âlâ tunç top ile değiştirilmesinin gereği vurgulanmıştır. Bundan başka, 11 çapında bulunan 15 kıt'a top ile önceden de adı geçen Kiraz denilen metruk mahalden alınarak Sultaniye Kalesi, Tophane ve Çimenlik tabyalarına nakil edilmesi tavsiye edilmiştir. Bundan başka, belgede yazıldığı şekliyle Nağra Kalesi'nde bulunan 9 çapında 16 kıt'a topların 13 kıt'asının Hacı Ahmed Burnu Tabyası'na mazgallarıyla birlikte nakil edilmesinin gereği bildirilmektedir. Çanakkale Boğazı'nın Rumeli tarafında ise Namazgâh Burnu Tabyası'nın altı ve Değirmen Burnu tabyasının yedi kıt'a tabyaları noksan olduğundan Soğan Deresi adı verilen yerde ise 9 çapında 11 kıt'a tunç balyemez ve 11 çapında altı adet başka bir top olmak üzere toplam 17 adet top bulunduğu yazılıdır. Soğan Deresi tabyasına da mazgallarıyla beraber 13 kıt'a top nakil edilmesi istenmektedir. Yukarıda bahsedilen 17 kıt'a toptan kalan dört kıt'a balyemez toplarından oluşmak üzere Kilitbahir Kalesi'nin lodos tarafında bulunan Sarı Kalesi'ne yerleştirilmelidir. Adı geçen kale denize doğru girmiş metin bir kale olması sebebiyle boş kalması sakıncalı bulunmuştur. Böyle metin bir kalenin boş kalması doğru olmayacağından, yukarıda bahsi geçen dört kıt'a topun adı geçen kaleye yerleştirilmesi padişah tarafından Tophane-i Amire vasıtasıyla Çanakkale muhafızına emrolunmuştur.³⁵

³⁵ Cevdet Tasnifi Askeriye (C.AS), Gömlek sıra no: 32580, tarihsiz.

Istanbul ve Çanakkale Boğazlarına Mayın Yerleştirme Çalışmaları

Çanakkale Boğazı'nın coğrafi sebeplerden dolayı mayın savunmasına da yatkın olduğu askerî kaynaklar tarafından da ifade edilmektedir. Kuvvetli akıntıların ve dar bölgelerin, hem mayın kurma mevkilerini hem de temizleme zorlukları nedeniyle karşı taarruzları zorlaştırdığı ifade edilmektedir.³⁶ Osmanlı İmparatorluğu'nda deniz mayınları kullanma süresi dünyadaki ilklerine çok yakındır. Dünyada ilk deniz mayınları 1880'li yıllarda kullanılmaya başlanmış; arkasından da Çanakkale Boğazı'nda kullanılmak için denemeler yapıldığı bilinmektedir.

8 Eylül 1883 tarihli bir belge, Avrupa'da imal edilen ve Osmanlı döneminde "torpil" olarak adlandırılan mayının satın alınması, İstanbul'a getirilmesi, imal edilmesi ve ayrıca boğazlarda kullanılması ile ilgilidir.³⁷ Anılan belgeye göre, Vatihud torpidosu olarak isimlendirilen torpedo Almanya'dan 15.000 Sterline faizsiz olarak ikraz edilmiş ve mumaileyh 100 kıt'a torpedo sipariş edilmiştir. Bu torpidolardan bir kısmı Alman deniz kuvvetleri vasıtasıyla islime(buhar)-i cedide ile getirilmiştir. Bu torpidoların gövdeleri çelikten ve oldukça narin bir şekilde imal edilmiş olduğundan birkaç gün içinde paslanma ihtimali bulunmaktadır. Buna karşın, düşman gemilerine isabet etmekte büyük bir kabiliyeti olduğu, isabet eden düşman gemilerini yaktığı yapılan tatbikatlarla açıkça ispatlandığı iddia edilmiştir. Bu torpillerin iyi kullanılabilmesi için iç mekanizmasının sökölüp takılması ve çalışıp çalışmadığının kontrol edilmesi fevkalade önem arz etmektedir.

Bu getirilen mayınların hassas olduğu anlaşılmaktadır. Birkaç günde paslandığı bilgisi vardır. Paslanmış torpillerin iç mekanizmalarının paslarını temizleyerek çalışır duruma getirilmesi lazım gelmektedir. Eğer paslanan mekanizma birkaç gün o halde kalırsa mayının tümünden işe yaramama ihtimali ortaya çıkmaktadır. Böyle hassas mekanizması olan torpidoların sertliğini ve kabiliyetlerini koruyarak yeni bir şekliyle mekanizmasını yenilemek gereği ortaya çıkmıştır. Bunun için bahriye zabitanı ile mühendis Şevar Kopus'dan mürekkep bir heyetin Alman Bahriye Nezareti tarafından oluşturulduğu bildirilmektedir. Komisyon uzun bir çalışmadan sonra denemeleri yapılarak istenilen nitelikte bir torpil ortaya çıkarılmıştır. Bu bir tabancaya benzediğinden Alman orduları da değişik yerlerden kullanılma kabiliyetine sahip yeni bir

³⁶ Ertem, Serkan, *Çanakkale Denizaltı Harekâtı*, Denizler Kitabevi, İstanbul 2011, s. 23.

³⁷ Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y. MTV), 9/67, 27. 08. 1299/8 Eylül 1883.

silaha kavuşmuştur. Belgede, yeni bir çeşidi yapılan torpidonun teknik detayları izah edildikten sonra en sağlam zırhlı gemileri dahi tahrip edeceği belirtilmiştir. Ayrıca hangi tür barutla çalıştığı, kaç mil mesafeye gittiği, ticari olarak nasıl sunulacağı hakkında bilgiler mevcuttur. Bu torpillerin Şivaris Kopus firması tarafından dört hafta içinde imal edileceği ve 1883 Mayıs ya da Haziranına kadar 30 kıt'a torpilin hazır hale getirileceği bildirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Boğazların savunması için 1885 tarihinde mayın kullanılması için yeni bir denemeye giriştiği aşağıdaki belgeden anlaşılmaktadır. Dünyada mayın teknolojisinin savunma amaçlı kullanılmasıyla Osmanlı Devleti'nin de bu silahı boğazlarda kullanmak için çaba harcadığı belgelerde görülmektedir. Boğaz savunmasında mayın Osmanlı Devleti'nde Çanakkale Boğazı'nda Anadolu sahilinde tecrübe edilmiştir. Bu işlem Asaf Paşa komutasında dört gemi ile yapılmış ve bazı aksamalara rağmen başarılı bir tatbikat sonucunda kullanılabileceği padişaha küçük bir pusulayla bildirilmiştir.³⁸

1305/1887 tarihinde padişahın mirliiva rütbesindeki büyük yaveri Çanakkale Boğazı'nın Anadolu sahillerinde "torpil vapuru bahriyeleri"nin yaptığı bir manevrayı küçük bir pusulayla padişaha iletmıştır. Pusulanın ilavesinde, on kıt'a torpil vapurlarından dört adedinin Asaf Paşa idaresinde her türlü saldırıya karşı Tevfik isimdeki bir deniz subayıyla beraber yapılan, çok başarılı olduğu bildirilen ve gemilerin manevra kabiliyetleriyle torpillerin seyirlerini denemek için yapılan tatbikat hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca ihtiyaç duyulan birtakım araç gereçlerin de Bahriye Nazırı Paşa'ya iletildiği bilgisi yer almaktadır.³⁹ Deniz mayınlarının Avrupa'da icadından hemen sonra Çanakkale Boğazı'nda denenmesi, imal edilmeye çalışılması ve mayınların farklı yöntemler kullanılarak daha etkili bir silah haline getirilmesi dikkate değer ve takdire şayan bir durumdur. Bu tarihten sonra da mayın teknolojisi üzerinde çalışmalar devam etmiştir.

Sonuç

Türkiye'nin elinde bulunan boğazlar, tarihin her döneminde önemini korumuştur. Büyük kıtaları birbirine bağlıyor olması ve ulaşımın denizlerde kara ve hava taşımacılığına göre daha ucuz olması bu önemini her zaman korumuştur. Osmanlı Devleti de için kuruluş sürecinden itibaren güvenliğini her zaman boğazlara hâkimiyetle

³⁸Yıldız Perakende Evrakı, Evrakı Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi, (Y.PRK. MYD), 7/134, lef 1/2-1, 1303/ 1885.

³⁹ Y.PRK. MYD, 7/134, lef 1/2-2, 1303/1885.

sağlayabileceğinin farkında olmuştur. Bütün bunlar dolayısıyla Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın savunmasına her zaman önem verilmiştir. Özellikle Çanakkale Boğazı Akdeniz'den gelecek saldırıları göğüsleyeceği için burada yapılan savunma tedbirleri itina ile uygulanmıştır. Denizlerde büyük güce sahip olan hemen hemen her devlet, Osmanlı Devleti'yle giriştiği bir savaşta Çanakkale Boğazı'nı gücü oranında zorlamıştır.

Yakın çağlarda silah sanayinin gemi teknolojisine aktarımıyla beraber güçlü donanmalara karşı güçlü savunma kaçınılmaz olmuştur. Avrupa'daki güç dengesi her geçen gün Osmanlı aleyhine işlemeye başlamıştır. Bu açığı kapatmak ve özellikle başkent İstanbul'un güvenliğini sağlamak için Çanakkale Boğazı'nın savunulmasına özellikle önem verilmiştir. Aynı şekilde Rus tehdidine karşı da İstanbul Boğazı'nın tahkim edilmesine büyük önem verilmiştir. Osmanlı devlet adamları, Avrupa'da boğaz savunması ile ilgili yeni teknolojiyi almaya çalışmışlardır. Bu amaçla yeni istihkâmlar yapılması, büyük çaplı topları boğazda tespit etmeleri, yabancı uzmanlardan faydalanılarak yeni gelişmeleri takip etmeleri Çanakkale Boğazı'na verilen önemi göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Aynı şekilde devletin ekonomik zorluklarına rağmen Avrupa'daki gelişmelere paralel olarak mayın teknolojisinin Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nda denenmesi de konuya verilen önemi göstermesi bakımından kayda değerdir.

Osmanlı Devleti, sadece kendi uzmanlarından değil, konuyla ilgili Avrupa devletlerinden de destek almıştır. Bu amaçla Boğazın haritaları çizdirilmiş, savunma konusunda uzman kişiler getirilmiş, hatta silah tüccarlarıyla bağlantı kurularak silah temini yoluna gidilmiştir. Avrupalı silah tüccarlarının da konuya ilgi duyduğu gözlenmektedir. Zaman zaman padişaha kadar ulaşarak silah satma arzularını bildirdikleri gibi, Osmanlı politikalarına da yön vermeye çalışmışlardır.

Ekonomik olarak bütün bunların altından kalkabilmek amacıyla mahalli imkânlardan faydalanılmaya çalışılmıştır. Her istihkâm ya da tabya yapımında giderlerin nasıl karşılanacağı uzun yazışmalara konu olmuştur. Biga Sancağı'nda olduğu gibi bazen hayır sahipleri devlete bağışlar yaparak ya da bölge halkı ücretsiz işçilik yaparak tabyaların yapımına katkı vermişlerdir.

Bütün bu çabaların 18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Zaferi'nin kazanılmasında pay sahibi olduğu muhakkaktır. Konunun içince girince gördük ki, Osmanlı döneminde boğazların savunmasıyla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bizim burada yapabildiğimiz, ancak yapılanların bir kısmını yansıtmak olmuştur. Sınırlı zaman dilimi içinde çalışmalarımızın ancak bir kısmını buraya yansıtabildik.

Konunun tam olarak aydınlatılabilmesi için daha uzun soluklu çalışmalara ihtiyaç olduğu muhakkaktır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

- HR. MKT, 60/100, 1269. N. 27/ 4 Temmuz 1853.
Y.MTV, 104/62, 1312. Ra. 9 / 10 Eylül 1894, 2 varak.
Y.EE., 139/97, R: 29 Temmuz 1295/ 10 Ağustos 1879.
HAT, 152/6416, 25 Şevval 1221, 5 Ocak 1807.
HAT, 175/ 7598-E, 27 Rebiül-ahir 1221, 14 Temmuz 1806.
HAT, 851/38135, lef 1/4-3, 03. L. 1223, 22 Kasım 1808.
A. MMD, 43/ 26, 30 Mart 1853.
A. MKT. UM, 142/ 61, 22. Z. 1269, 26 Eylül 1853.
İ.DH, 268/ 16786, 20. Ca. 1269, 31 Mart 1853.
A. MKT. NZD, 76/21, 27.C.1269, 7 Nisan 1853.
A. MKT. MH, 383/88, 25. Ca. 1282/ 15 Kasım1865.
Y.EE. 139/97, Rumi 29 Temmuz 1295, 10 Ağustos 1879, 2 varak.
A. MKT. MHM, 313/67, 2. Ca. 1281, 3 Ekim 1864.
Y.PRK. SRN, 3/26, 2 Receb 1309, 1 Şubat 1892.
BEO, 685/51349, lef 1-6/2, 8 Rebiülevvel 1312, 9 Eylül 1894.
C.AS, Gömlek sıra no: 32580, tarihsiz.
Y. MTV, 9/67, 27. 08. 1299/8 Eylül 1883.
Y.PRK. MYD, 7/134, lef 1/2, 1303/ 1885.

Araştırma Eserler

- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi, Cilt II, Kısım II*, TTK Yayınları, Ankara 1991.
Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi, Cilt II, Kısım III*, TTK Yayınları, Ankara 1991.
Bayur, Yusuf Hikmet, "Boğazlar Sorumunun Bir Evresi", cilt VII, *Belleten*, Cumhuriyetin Yirminci Yıldönümü Münasebetiyle Özel Sayı, Sayı 28, Ankara 1943, ss. 89-218.
Darkot, Besim, "Çanakkale", *İslam Ansiklopedisi (İA)*, 3. Cilt, İstanbul 1977, ss. 331-340.
Düzcü, Levent, "Çanakkale Cephesi'ni Elli Yıl Önceden Düşünmek: Zırhlı Gemi Teknolojisine Göre Çanakkale Boğazı'nı Yeni İstihkâm, Tabya ve Toplarla Teçhiz Etmek (1864)", *Yeni Türkiye*, Ocak-Şubat 2015, Yıl 21, sayı 65, Ankara 2015, ss. 531-539.
Ertem, Serkan, *Çanakkale Denizaltı Harekâtı*, Denizler Kitabevi, İstanbul 2011.

- Hayta, Necdet, *Ege Adaları Sorunu 1911'den Günümüze*, Gazi Kitabevi, Ankara 2006.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Cilt V, Ankara 2011.
- Larcher, Maurice, Mehmed Emin Bey, Murat Çulcu, *Çanakkale 1915-Boğaz Harekâtı*, e Yayınları, İstanbul 2008.
- Özcan, Besim, *Sinop Deniz Felaketi*, Deniz Basımevi, İstanbul 2008.
- Saral, Muharrem, Alpaslan Orhan, Şükrü Erkal, *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915) V. Cilt 1. Kitap*, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012.
- Sir Adolphus Slade, *Müşavir Paşa'nın Kırım Harbi Anıları*, (Çeviren ve Hazırlayan: Candan Badem), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012.
- Şimşek, Erdoğan, *Belgelerle Çanakkale Deniz Savaşları*, A&D Yayınları, İstanbul 2012.
- Tuncel, Metin, "Çanakkale Boğazı", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara 2012, ss. 199-203.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi III, Kısım I*, TTK Yayınları, Ankara 1988.
- İlhan, Suat, *Jeopolitik Duyarlık*, TTK Basımevi, Ankara 1989.
- Tukin, Cemal, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947.